

Βυζαντινή φυσική φιλοσοφία και μετασχηματισμός της ύλης: η περίπτωση του Μιχαήλ Ψελλού, Δημήτρης Γουσόπουλος και Γιάννα Κατσιαμπούρα, 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο “Η ιστορία και Φιλοσοφία των Επιστημών στη Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών”, 2012

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τις απόψεις του Μιχαήλ Ψελλού (Λόγιος, Επικεφαλής της σχολής φιλοσοφίας επί Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου-11^{ος} αιώνας) για την ύλη και τις τεχνικές μεταστοιχείωσης της (αλχημικές τεχνικές/μέθοδοι), μέσα από την εκτενή μελέτη του έργου του Διδασκαλία παντοδαπή (Omnifaria Doctrina). Το έργο συνιστά εγχειρίδιο όπου παρουσιάζονται οι αντιλήψεις που συγκροτούν τις βασικές αρχές για τη φύση και τη λειτουργία της. Πιο συγκεκριμένα, ο Ψελλός στο βιβλίο του αυτό, μεταξύ άλλων, αναφέρεται στην ύλη και τη φύση, στα στοιχειώδη σώματα και τα σώματα, στη μίξη και την κράση, στη γέννηση και τη φθορά. Σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαφέρον είναι η ανάδειξη αντιλήψεων που συνάδουν με τις αρχές της αλχημείας σε μη πρακτικό επίπεδο. Ο Ψελλός υποστηρίζει και προτείνει τεχνικές μεταστοιχείωσης με βάση τη φιλοσοφική αντιμετώπισή τους, γεγονός που χαρακτηρίζει τη βυζαντινή αντίληψη περί φύσης και πρακτικής, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τη σχέση φυσικής φιλοσοφίας-αλχημείας. *Λόγιος, Συγγραφέας, Αλχημιστής*

Ο Μιχαήλ Ψελλός ήταν επικεφαλής της σχολής φιλοσοφίας επί Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου (1042-1055) – Υπατος των φιλοσόφων με πολλαπλά ενδιαφέροντα.

Μελέτησε τον φυσικό κόσμο σε 3 επίπεδα :

1. Μελέτη του φυσικού- υποσελήνιου κόσμου
2. Σπουδή των μαθηματικών επιστημών για την ερμηνεία του υπερσελήνιου κόσμου
3. Θεολογία- Μεταφυσική που οδηγεί στη φιλοσοφία

Μέθοδος Μελέτης του Φυσικού Κόσμου

Η βασική αρχή μελέτης του φυσικού κόσμου είναι η αναζήτηση των αιτίων των πραγμάτων (σύμφωνα με την αριστοτελική αρχή).

Η γνώση πρέπει να εκκινεί από τα αισθητά, από τα αντικείμενα του φυσικού κόσμου και να προχωράει αναζητώντας τις γενικές αρχές που τις διέπουν, προκειμένου να συνεχίσει στο επόμενο επίπεδο με τις μαθηματικές επιστήμες.

Ύλη

Είναι αυτό που μένει αν από τα 4 στοιχεία της φύσης αφαιρεθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Αλχημικές Τεχνικές / Μέθοδοι

Αναζήτηση των αιτίων του μετασχηματισμού των πραγμάτων μέσω της μεταβολής των αναλογιών των τεσσάρων βασικών στοιχείων τα οποία τα αποτελούν.

Η αιτία του μετασχηματισμού των πραγμάτων πρέπει να αναζητηθεί στην φύση.

Παρουσίαση και ανάλυση των τρόπων παρασκευής χρυσού («Περί χρυσοποιίας»)
:

1^η Μέθοδος : Παρασκευή Χρυσού από την άμμο της θάλασσας

Αρχικά η θέρμανση και στη συνέχεια η ψύξη της άμμου της θάλασσας, με τη χρήση αργύρου και θείου θα οδηγήσει στην παρασκευή χρυσού.

2^η Μέθοδος: Παρασκευή Χρυσού με τη χρήση ορυκτών

Η ανάμειξη ορυκτών, όπως σανδαράχη και κιννάβαρη, αρσενικού και θείου και στη συνέχεια η θέρμανση αυτών, οδηγεί στη μεταστοιχείωσή τους σε χρυσό.

Διπλασιασμός της υπάρχουσας ποσότητας χρυσού πρόσθεση λάμψης

Για τον διπλασιασμό υπάρχουσας ποσότητας χρυσού προτείνεται η ανάμειξή του με «μίση^{****} και εβένινον ρίνημα» ενώ για την πρόσθεση λάμψης προτείνεται η χρήση μίξυος, σιδήρου και όζους.

Psellos' Conceptual Precision (Εννοιολογική Ακρίβεια του Μιχαήλ Ψελλού) by David Jenkins

Ο Μιχαήλ Ψελλός ήταν μεγάλος θαυμαστής του Πρόκλου του Αθηναίου (Proclus of Athens) του οποίου η καριέρα άνθισε τον 5^ο αιώνα. Επρόκειτο για Νεοπλατωνιστή και σε πολλά έργα του, όπου σχολίαζε τον Πλάτωνα, όπως επίσης και στο αριστούργημά του «Στοιχεία Θεολογίας» προσπαθεί να περιγράψει τη κοσμική «Χρυσή Αλυσίδα» της Ζωής/Ύπαρξης η οποία εκτείνεται από τα ανώτερα ύψη του Ενός έως τα αβυσσαλέα βάθη της Ύλης.

Είναι γνωστό πως ο Ψελλός δανείστηκε από τον Πρόκλο στο έργο του «Διδασκαλία Παντοδότη», ιδιαίτερα όσον αφορά το κομμάτι όπου γίνεται συζήτηση για τον Νου, όπου ολόκληρα αποσπάσματα αποσπάστηκαν άμεσα από το έργο του Πρόκλου «Στοιχεία Θεολογίας».

Επίσης η πλατωνική τριάδα του Απεριόριστου, του Περιορισμένου και του Ανάμεικτου, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη δομή του Νεοπλατωνισμού, επηρέασε σημαντικά τον Μιχαήλ Ψελλό, ιδιαίτερα το μέρος του Ανάμεικτου επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζε ο Ψελλός πολλά θέματα.

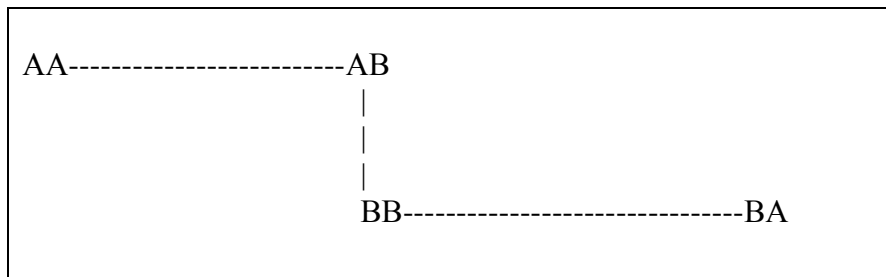
Στο έργο του Ψελλού «Διδασκαλία Παντοδότη» μπορεί να βρει κανείς τις συστηματική αντιμετώπιση φιλοσοφικών προβλημάτων. Πρόκειται για ένα εγχειρίδιο, όπου παρατίθενται παραφράσεις και λέξη προς λέξη μιμήσεις όχι μόνο του Πρόκλου, αλλά και του Πλούταρχου, του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα, του Ολυμπιόδωρου και του Συμπλίσσιου.

Η «Χρυσή Αλυσίδα» του Πρόκλου είναι μια σειρά από φθίνοντα στοιχεία : Ο Ένας /ο Μοναδικός (the One), the Henads, Ύπαρξη, Ζωή, Νους, Ψυχή, Ύλη. Καθένα από αυτά τα στοιχεία είναι δύο ειδών: ο προγενέστερος «Μη συμμετέχων» που αντιπροσωπεύει το καθαρό υπερέχων ή το γενικό και αντικατοπτρίζει την

ενότητα, ενώ ο μεταγενέστερος «Συμμετέχων» επιτρέπει τη συμμετοχή των ειδικότερων και αντικατοπτρίζει την πολλαπλότητα. Η σύνδεση μεταξύ «Μη Συμμετέχων» και «Συμμετέχων» αποτέλεσε έναν μεγάλο προβληματισμό για τον Πρόκλο. Έτσι, λοιπόν, ταξινομήσε εκ νέου τα στοιχεία της «Χρυσής Αλυσίδας» ως εξής : Υπάρχουν 2 σειρές στοιχείων μια ανώτερη και μια κατώτερη και 2 είδη εντός των 2 σειρών τα «Μη συμμετέχων» και «Συμμετέχων». Αν εκχωρήσουμε στο γράμμα Α τις ανώτερες σειρές στοιχείων, στο γράμμα Β τις κατώτερες σειρές και ξανά στο Α τα «Μη Συμμετέχοντα» είδη και στο Β τα «Συμμετέχοντα» βλέπουμε πως δημιουργούνται 4 στοιχεία :

- AA (Ανώτερα Μη Συμμετέχοντα)
- AB (Ανώτερα Συμμετέχοντα)
- BA (Κατώτερα Μη Συμμετέχοντα)
- BB (Κατώτερα Συμμετέχοντα)

Όπως προείπαμε ο Ψελλός ήταν εξοικειωμένος με το έργο του Πρόκλου «Στοιχεία Θεολογίας» και στο έργο του «Διδασκαλία Παντοδάπη» αναφέρεται και εκείνος στα στοιχεία της «Χρυσής Αλυσίδας» που εισήγαγε ο Πρόκλος. Συγκεκριμένα, Ο Ψελλός υποστηρίζει πως ένα Ανώτερο Μη Συμμετέχων στοιχείο δεν μπορεί ποτέ να αποτελείται από οποιοδήποτε κατώτερο στοιχείο. Επιπλέον , θεωρεί πως τα στοιχεία AB/ BB αποτελούν το μέσον που συνδέει τα στοιχεία AA και BA. Η κάθετη σχέση των Συμμετεχόντων στοιχείων AB/ BB υποδηλώνει πως αυτό το μέσον είναι ευδιάκριτο από τα οριζόντια στοιχεία του AA και BA, όπως δείχνει και το σχήμα που ακολουθεί :

Αυτή η τριαδική μορφή των 4 στοιχείων υποδηλώνουν στην πραγματικότητα τη γενικότερη σκέψη του Ψελλού. Αναπαριστώντας την οριζόντια σχέση του AA με το AB και του BA με το BB, το παραπάνω διάγραμμα προτείνει 2 επίπεδα της πραγματικότητας , ένα ανώτερο και ένα κατώτερο. Επίσης, ο Ψελλός επιδεικνύει μια τάση να μειώσει τα στοιχεία της «Χρυσής Αλυσίδας» σε 4 : Ο Ένας / Μοναδικός, ο Νους, η Ψυχή και η Ύλη. Μάλιστα συνδέει το Ένα με το AA , την Ύλη με το BA και το Νου μαζί με τη Ψυχή με το μέσον AB/ BB. Για το Ψελλό Ο Ένας / Μοναδικός και ο Νους αποτελούν την ανώτερη σειρά και η Ύλη με τη Ψυχή αποτελούν την κατώτερη σειρά. Έτσι, ο Ένας / Μοναδικός και ο Νους κείτονται πάνω από τη Ψυχή και την Ύλη. Η μείωση αυτή ,που είναι εμφανής και στα έργα του Πρόκλου, είναι πιθανή λόγω του γεγονότος ότι the Henads και η Ύπαρξη βρίσκονται μέσα στο Νου και η Ζωή μέσα στη Ψυχή.

Ο Μιχαήλ Ψελλός αντιμετώπισε ένα παράδοξο στο συλλογισμό του σχετικά με τα στοιχεία και τη σύνδεσή τους. Συγκεκριμένα, τα Συμμετέχοντα στοιχεία συμμετέχουν το ένα στο άλλο, όμως τα αντίστοιχα σε αυτά μη συμμετέχοντα στοιχεία δεν το κάνουν. Το εν λόγω παράδοξο επεκτείνεται και στο μέσον μια και η δική του συνέχεια δεν μπορεί ποτέ να εγκαθιδρυθεί από τη στιγμή που μία από τις μεταβλητές του διαφέρει. Για παράδειγμα, το στοιχείο AB μοιράζεται το Β του με το στοιχείο

BB, όμως η διαφορά του είναι πως το A παραμένει, και επιχειρεί να επιλύσει αυτή τη διαφορά μέσω ενός άλλου μοιραζόμενου (shared) στοιχείου. (Αυτό όμως θα επεκταθεί έως το άπειρο) (will only extend ad infinitum). Ένα επιπλέον στοιχείο στον συλλογισμό του Ψελλού είναι το γεγονός ότι η ύλη γι αυτόν είναι άπειρα διαιρετέα, γεγονός που πιάζει το μέσον μιας οποιαδήποτε (διακριτικής) συνέχειας με ένα άλλο μέσον. Αυτή η παράδοξη δύναμη μπορεί να βοηθήσει να εξηγηθεί γιατί ο Ψελλός όχι μόνο συγκλίνει στο μέσον, αλλά τείνει να ισοπεδώσει τη διαφορά μεταξύ ανώτερων και κατώτερων στοιχείων.

Η άποψη που είχε ο Ψελλός για τα στοιχεία, ότι δηλαδή υπάρχουν δύο ακραία επίπεδα των οποίων η συνέχεια γίνεται μέσω ενός ενδιάμεσου στοιχείου/ στοιχείων επεκτείνεται και στην ίδια του τη ζωή. Χαρακτηριστικό είναι το γράμμα του με παραλήπτη τον Ξυφιλίνο όπου αναφέρει τα εξής :

«Δεν φαίνεται να έχω ακόμα καταλάβει τον εαυτό μου, αν είμαι κάτι θεϊκό ή ένα τέρας περισσότερο περίπλοκο και από τον Τύφο».

Σε ένα άλλο γράμμα του προς τον Οψίκιο γράφει τα εξής :

«Δεν είμαι τελείως διαχωρισμένος από την ύλη, ούτε τελείως βυθισμένος σε αυτήν. Είμαι εν μέρει θεϊκός ενώ ζω μέσα σε ένα σώμα. Έτσι, λοιπόν, δεν μου αρέσει να είμαι τελείως γήινος, αλλά ούτε και πείθομαι από αυτούς που μας εξωθούν να πετάμε πέραν της φύσης. Αποτελεί συνήθειά μου να βρίσκομαι ή να κινούμαι μεταξύ των ακραίων (/ άκρων). Μου αρέσει η παροιμία «απέφυγε τα ακραία». Είναι η αγαπημένη μου και τη προτιμώ από άλλα αποφθέγματα, καθώς είμαι το μέσον δύο αντίθετων, ενός ανώτερου και ενός κατώτερου»

Επίσης για τον φίλο του Ηλία τον ασκητικό γράφει πως « *Ο Ηλίας γνωρίζει μόνο δύο μέρη, το πορνείο και το μοναστήρι*» Παρόλα αυτά εύχεται ο Θεός να του βρει ένα κατάλληλο μέρος για αυτόν στη μετά θάνατον ζωή, ένα τρίτο μέρος μεταξύ παραδείσου και κόλασης.

Ο συλλογισμός του Ψελλού χαρακτηρίζεται από το σχήμα «Μίξη των Αντιθέτων» , στο οποίο κυριαρχούν 2 αντίθετα στοιχεία και ένα μέσο/ ενδιάμεσο.

Υπό το πρίσμα αυτού του συλλογισμού, ο Ψελλός συσχετίζει τη φιλοσοφία με το ανώτερο επίπεδο πραγματικότητας του Νου και τη χαρακτηρίζει ως επιστήμη. Τη ρητορική τη συσχετίζει με το κατώτερο επίπεδο της Ύλης και τη χαρακτηρίζει ως τέχνη. Για τον Ψελλό η πολιτική βρίσκεται στο μέσο μεταξύ της φιλοσοφίας και της ρητορικής. Το συλλογισμό του αυτό τον κάνει ξεκάθαρο σε ένα γράμμα, όπου αναφέρει τα εξής :

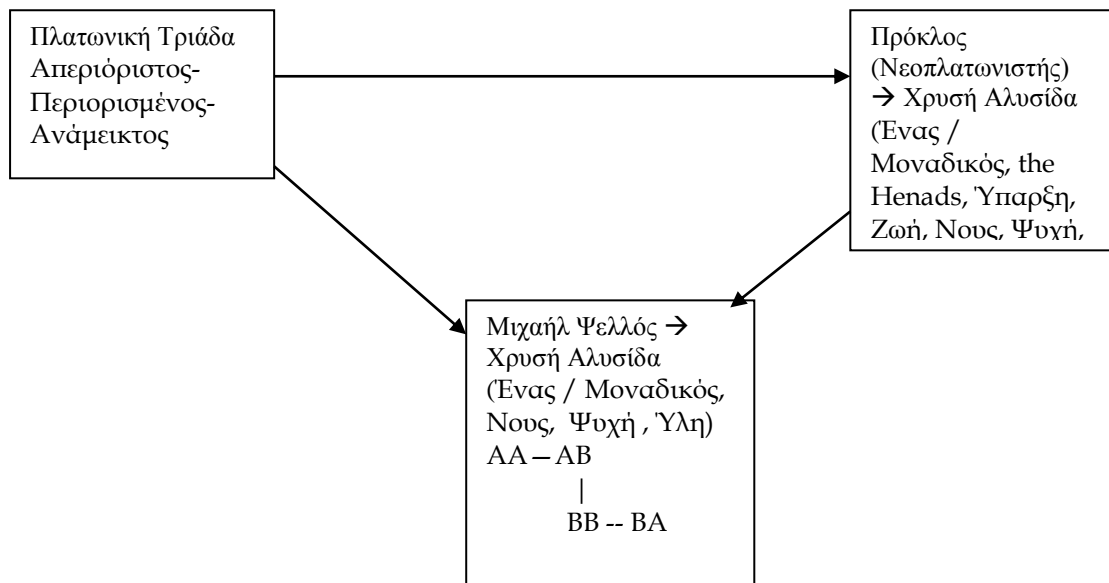
«Πιθανώς να αντιλαμβάνεσαι τη φιλοσοφία και τη ρητορική, αλλά ακόμα αγνοείς τη μίξη αυτών. Φίλε μου, τόσο η ρητορική της φιλοσοφίας, όσο και η φιλοσοφία της ρητορικής υπάρχουν, αλλά υπάρχει και ένα άλλο μέρος που καλείται πολιτική.»

Για τον Ψελλό η φιλοσοφία βρίσκεται σε ένα ανώτερο επίπεδο από τη ρητορική, όμως θεωρεί τη μίξη τους, την πολιτική, ως κάτι που είναι πιο ποθητό σε σύγκριση με αυτά.

Τέλος , με τη βοήθεια του προηγούμενου διαγράμματος, ο Ψελλός περιγράφει τη πνευματική άνοδο/ ανύψωση από την Ύλη στο Ένα μέσω της Ψυχής και του Νου.

Βλέπουμε, λοιπόν, πως ο Ψελλός ,πολυπράγμων όπως μπορεί να χαρακτηριστεί, ασχολήθηκε και με την μελέτη του φυσικού κόσμου. Σε αυτή του την ενασχόληση / μελέτη, επηρεάστηκε από τον Πρόκλο τον Αθηναίο, ο οποίος ήταν Νεοπλατωνιστής. Το φιλοσοφικό σχήμα πάνω στο οποίο βασίστηκε ήταν η πλατωνική τριάδα του Απεριόριστου, του Περιορισμένου και του Ανάμεικτου , η οποία επηρέασε σημαντικά τον Μιχαήλ Ψελλό, ιδιαίτερα το μέρος του Ανάμεικτου επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζε ο Ψελλός πολλά θέματα.

Έτσι, λοιπόν, ο Ψελλός οικοδόμησε την Χρυσή Αλυσίδα της Ύπαρξης που αποτελούνταν από 4 στοιχεία, στα οποία όμως προσέδωσε μια τριαδική μορφή, όπου υπήρχαν ένα ανώτερο και ένα κατώτερο επίπεδο στοιχείων τα οποία συνδέονταν με 2 ενδιάμεσα στοιχεία. Τα ενδιάμεσα αυτά στοιχεία έπαιζαν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη δομή του κόσμου, διότι καθόριζαν τη συνέχεια / συνεκτικότητα των στοιχείων.

Omnifaria Doctrina (Πρωτότυπο)

Σύμφωνα με τη παράγραφο § 86- Περί Ύλης- η ύλη θεωρείται κάτι το άυλο, το οποίο δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό από τις αισθήσεις παρά μόνο από τον νου(διάνοια). Βρίσκεται μέσα σε κάθε όν, είναι χωρίς μορφή, χωρίς ιδέα, αδιατύπωτο, ανούσιο και ανύπαρκτο. Εάν από τα σώματα αφαιρέσεις τις ποσότητες, τις ποιότητες , τις σχέσεις , τις έξεις, τους τρόπους, τις κινήσεις, τις αλλοιώσεις, τις μεταβολές, αυτό που μένει είναι η ύλη. Εάν από την πυρά αφαιρεθεί η θερμότητα και η ξηρότητα, από τον αέρα η θερμότητα και η υγρότητα, από το ύδωρ η υγρότητα και η ψυχρότητα και από τη γη η ξηρότητα και η ψυχρότητα, τότε αυτό που θα μένει θα είναι η ύλη.

Η ύλη όταν τυποποιείται σε μορφή και σχήμα (το οποίο είναι ακριβώς το είδος) αποκτά σώμα. Πρώτα γίνεται το στοιχείο, ο αιθέρας, η φωτιά, ο αέρας, το νερό και η γη. Έπειτα αυτά τα στοιχεία συμπλέκονται μεταξύ τους και γίνονται σώμα σύνθετο,

έμφυχο ή άμφυχο. Τόσο η ύλη, όσο και το είδος είναι πιο στοιχειώδη από τα στοιχεία και τα στοιχεία είναι πιο στοιχειώδη από τα σώματα. Ο συνδυασμός των στοιχείων οδηγεί στη δημιουργία σύνθετων σωμάτων. **Με άλλα λόγια, η ύλη και το είδος αποτελούν τις αρχές των στοιχείων.**

Ύλη + Είδος → Στοιχείο → Σύνθετα Σώματα

Ο Μιχαήλ Ψελλός στο έργο του *Omnifaria Doctrina* μίλησε και για τα σώματα. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτόν σώμα είναι ό,τι έχει μήκος, πλάτος και βάθος. Το μήκος είναι για παράδειγμα (η απόσταση) από το κεφάλι έως τα πόδια. Πλάτος είναι από τη δεξιά χέρι έως το αριστερό και ανάπαλιν. Βάθος είναι από το στέρνο έως τα νάτα. Κάθε σώμα είναι βαρύ ή κούφιο. Το μεν βαρύ πηγαίνει προς τα κάτω, το δε κούφιο πηγαίνει προς τα πάνω. Για τα βαριά σώματα ο τόπος τους είναι ο κάτω, ενώ των κούφιων ο άνω. Το πυρ είναι το πιο κούφιο και επιπλέει των πάντων, ενώ η γη είναι το πιο βαρύ σώμα και είναι υποκείμενο των πάντων. Κατά τον Ψελλό από τα σώματα που είμαστε οικείοι, κανένα δεν είναι ούτε κούφιο, ούτε βαρύ.

Σημαντικό κεφάλαιο για την μελέτη της ύλης αποτελεί και η έννοια των ελαχίστων. Ο Ψελλός γράφει πως τα ελάχιστα θεωρούνται από τους φιλόσοφους τα σωμάτια εκείνα τα οποία είναι τα μικρότερα από όλα τα άλλα σώματα και θεωρείται πως δεν αποτελούνται από άλλα μικρότερα μέρη, είναι χωρίς όγκο, αποτελούν την υλική αρχή των όντων. Ελάχιστο λέγεται και για άλλον λόγο. Αυτοί που ασχολούνται με την αριθμητική αναφέρονται σε αριθμούς διπλάσιους και τριπλάσιους, για παράδειγμα ο η' (αριθμός 8) είναι διπλάσιος του δ' (4), ο δ' (4) του β' (2), και ο β' (2) του α' (1). Το δε β' (2) προς το 2 δίνει έναν αριθμό από τον οποίο δεν υπάρχει μικρότερος. Ο ελάχιστος διπλάσιος αριθμός του ένα είναι ο β' (2), ενώ ο ελάχιστος τριπλάσιος αριθμός του ένα είναι ο τρία. Ελάχιστο ονομάζεται και το ευτελέστερο σωμάτιο. Ελάχιστο κατά τους φιλοσόφους ονομάζεται το βραχύτατο σωμάτιο.

Προκειμένου να κατανοηθούν οι αλχημικές μέθοδοι και τεχνικές που προτείνει ο Ψελλός, θα πρέπει να μελετηθούν οι θέσεις/ απόψεις του σχετικά με τη Μίξη – Κράση και τη Γέννηση-Φθορά. Τις θέσεις του αυτές τις έχει καταγράψει στο έργο του *Omnifaria Doctrina*. Σύμφωνα με το Ψελλό, η μίξη είναι ένωση σωμάτων κατά παράθεση όπως το λάδι και νερό. Τα σώματα αυτά δεν αναμειγνύονται εξ ολοκλήρου, αλλά μόνο οι ακρινές επιφάνειες αυτών ενώνονται. Γιατί η κάτω επιφάνεια του λαδιού αναμειγνύεται με την πάνω επιφάνεια του νερού. Κράση είναι όταν τα σώματα ενώνονται όπως το κρασί και το νερό. Τα εν λόγω σώματα που αναμειγνύονται διαιρούνται, τέμνονται και δεν μένουν ξεχωριστά.

Επιπρόσθετα, για τον Ψελλό γέννηση λέγεται η μεταβολή από την μη ύπαρξη στην ύπαρξη . Γέννηση ορισμένοι θεωρούν και την κίνηση και όταν λένε ότι ο κόσμος είναι υπό γέννηση εννοούν πως είναι σε κίνηση. Φθορά είναι η μεταβολή από την ύπαρξη στην μη ύπαρξη. Τα πάντα από το τίποτα (μη ύπαρξη) γεννιούνται και από τότε υπόκεινται σε φθορά. Μαζί τη γέννηση έρχεται και η φθορά. Με την ίδια λογική μετά τη γέννηση του κόσμου έπεται και η φθορά. Η αύξηση, η αλλοίωση και η μετάβαση από τόπο σε τόπο αποτελούν κινήσεις. Η γέννηση και η φθορά δεν είναι κινήσεις, το γενόμενο έγινε και το φθαρτό έφθειρε.

Σημαντικό ρόλο στις αλχημικές μεθόδους και τεχνικές παίζουν τα χρώματα, και οι πέντε αισθήσεις. Για αυτές τις έννοιες ο Ψελλός έχει γράψει τα ακόλουθα :

Χρώμα είναι η ορατή ποιότητα της επιφάνειας των σωμάτων. Ο Πλάτων με ένα καινούργιο τρόπο ερμηνεύει τα χρώματα. Λέει ότι τα χρώματα είναι απόρροια των υποκείμενων σωμάτων και των οφθαλμών και από τον συνδυασμό αυτών δημιουργείται η ιδέα των χρωμάτων. Αυτά τα χρώματα δεν φαίνονται ίδια για όλους, αλλά για διαφορετικές κράσεις ματιών αλλά και για διαφορετικές κράσεις αντικειμένων (που βλέπουμε) τα χρώματα έχουν διαφορετική χροιά. Αν κάποιος έχει τη νόσο ίκτερος τότε τα αντικείμενα τα βλέπει ωχρά. Αν η κόρη του ματιού του είναι ξανθή, τότε τα αντικείμενα τα βλέπει ξανθά. Αν κάποιος έχει φλεγμονή στην μεμβράνη των ματιών του, τότε βλέπει τα αντικείμενα υπόλευκα, και οι άλλοι βλέπουν διαφορετικά τα αντικείμενα ανάλογα με τις διάφορες κράσεις.

Η όραση γίνεται όταν ο οφθαλμός συναντάει το φως που προέρχεται από τα σώματα, κάτι που ο Πλάτων ονομάζει συναύγειαν. Ακούμε το κενό μέσω του εσωτερικού του αυτιού, αυτό πρόκειται για το διηχούν κατά την εμβολή του πνεύματος. Οσφραινόμαστε το ηγεμονικό των όντων μέσω του εγκεφάλου: οι οσμές έλκονται μέσω των αναπνοών. Γευόμαστε μέσω της αραιότητας και της μαλακότητας της γλώσσας όταν συνάπτεται αυτή με το σώμα. Η φωνή είναι πνεύμα που προέρχεται από το στόμα και οδηγείται από τη διάνοια / νου . Ακουμπάμε / αισθανόμαστε όλα τα σώματα, διότι υπάρχουν αποπερατώσεις πάνω στην επιφάνεια του σώματος, μόρια αισθητικά μέσω των οποίων αισθανόμαστε αυτά που ακουμπάμε.